

A kecskeméti Katona József Könyvtár új épületéről

Papp István

Kritika helyett tanulságok

Írhat-e kritikát, kemény, szigorú, objektív kritikát olyasvalaki a kecskeméti Katona József Könyvtár új épületéről, aki szereti őt? Aki szakmai pályájának utolsó két évtizedében közelről kísérhette nyomon – hol reménykedve, hol aggódva – a mű megszületését? Akinek az a megtiszteltetés és öröm jutott, hogy részt vehetett a tervező csoportban, s bár csekély mértékben, de hozzájárulhatott a tartalom formába öntéséhez? Ez az illető tudja azt is, hogy a szakmában nem egyöntetű a lelkesedés az új épület iránt, fenntartások fogalmazódtak meg, aggályok fejeződtek ki, de reméli, hogy az idő, a használat egyre többet eloszlat közülük. Kritika helyett a tervezgetés, tervezés, kivitelezés közel 20 éves periódusa néhány tanulságát szeretné inkább elmondani, amivel talán segítséget adhat azoknak, akik még előtte állnak az otthon megteremtésének vagy bővítésének. Ezért apologétaként sem kíván fellépni, hanem rábízza az épületre, hogy védje meg magát.

Amíg egy gondolat valóra válik

A könyvtár építéstörténete külön tanulmányt igényel. Most csak egy rövid visszapillantást. Már a 70-es évek közepén felmerült egy új épület szükségessége, s érdekes módon az akkori városi főmérnök, *Juhász István* 1975-ben éppen azt a telket javasolta, amelyre végül is az épület került. A szakmai programnak 1978-ban készült első változata nyomán azonban a Dobó körút egyik szép telkére esett a választás, s ide készítette el az első terveket *Farkas Gábor*. Az építkezés azonban kútba esett. Csak 1984-ben merült fel újra a lehetőség, s akkor – némiképpen módosított szakmai programmal – mindjárt országos meghívásos tervpályázatot írt ki a megye és a város. Hosszú ideig tartott, míg a tervek alapján 1993-ban megindulhatott az építkezés, attól kezdve azonban – legalábbis a külső szemlélő számára – ment minden, mint a karikacsapás. A kísérő gondok, kalandok, fenyegetések, rémületek elbeszélése maradjon azokra, akik közvetlenül átélték őket. Minden vész ellenére 1996. augusztus 16-án az új könyvtárépületet (hasznos

alapterülete 6370 m²) illő módon felavatták, átadták a közönség használatára.

A tervezés, építkezés nemcsak aggodalommal, bajjal jár, hanem még több örömmel is. Különösen akkor, ha a csapat tagjai között megvan a szükséges összhang. A számos csapattag közül név szerint persze, hogy nem sorolhatok fel mindenkit – megtették ezt az avatáskor –, de néhányukat hadd emeljem ki. *Lisztés Lászlóra*, a könyvtár akkoriban kinevezett igazgatójára hárult az első évtized menedzselése. Ő indította el a küzdelmet az új könyvtárért, szenvedte meg az első terv meghiúsulását, ösztönözte a második terv megszületését előkészítő országos pályázat kiírását, s adta át a stafétabotot *Ramháb Máriának*, akire a második évtizedben a részletes tervezés és kivitelezés gondjai hárultak. *Mátrai Péter* – aki éppen a minapában kapott érte Ybl-díjat – az épület külsejének-belsejének a megtervezője, munkájában hű társa pedig *Major György* építész és *Batta Imre* belsőépítész volt. A beruházás mellett bábáskodó sok segítőkész politikus közül az épület elkészülte előtt elhunyt *Gajdócsi Istvánról* kell megemlékezni, aki nélkül aligha születhetett volna meg ez az alkotás.

ben tagoltsága (az U-alakú nyilvános blokkot egy irodai-, műhely- és raktári blokk zárja le), vagyis keretként fogja körbe a telket. (Ezt az erényét különösen *Török Ferenc* műegyetemi professzor méltatta a pályázatok elbírálásakor.) Ezt a keretet a végleges tervben (és a megvalósult épületben) egy újabb traktus egészíti ki, amely a szintenként ugyanott elhelyezkedő olvasószolgálati-tájékoztatási pontokat összeköti a szolgálati szárnyal. Ez az alaprajz pedig a klasszikus, nyolcas formájú, azaz két belső udvarral rendelkező épületeket (Nemzeti Múzeum, Országos Széchényi Könyvtár, néhány pesti bérház stb.) idézi fel.

A korlátlan flexibilitás ezzel meglehetősen beszűkült, de teljesen nem záródott ki: az egyes övezeteken belül lehetőség van továbbra is az egyes terek funkciójának megváltoztatására, mint ahogy ez a tervezés, sőt az építkezés folyamán is bizonyosodott (az eredeti programhoz képest egy helyett két raktári szint alakult ki, az irodai övezetbe egy tanterem illeszkedett be, böngészde helyett információs piactér kapott helyet a földszinten, külön teret kaptak az idegen nyelvű könyvek stb.).

Sportpálya helyett összefüggő terek sora

Ez a könyvtárépület eltér a korábbi hazai példáktól. Idehaza is igyekeztünk követni azt a világtendenciát, amely az épület lehető legnagyobb flexibilitását célozta meg: egységes, nagy tér, amely tetszés szerint alakítható, s amelyben csak a függőleges közlekedő útvonalak és a vizesblokkok helye rögzített. Ez az elképzelés fokozatosan kérdőjeleződött meg külföldön is, idehaza is, látva, hogy raktárból ritkán válik olvasószolgálati tér és viszont, az irodák sem vándorolnak az épületen belül, s a túl nagy, egybefüggő terek aránytalanul sok energiát fogyasztanak. A pályázatra benyújtott eredeti tervkoncepció ugyan részleteiben jelentősen módosult (például eltűnt az udvarból a kápolnaszerű előadóterem, a galériákból tisztességes szintek lettek, a raktári és az olvasószolgálati övezet között megfelelő kapcsolat jött létre), de meghatározó vonásai nem változtak. Ugyanaz maradt az épület tömege és ritmusa (ha aszimmetriája csökkent is), nemkülön-

---

Kecskemét új, kulturális középülete

Van még egy vonása az épületnek, amire érdemes felhívni a figyelmet. Az utolsó néhány évtizedben épült könyvtáraink meglehetősen puritánok, ugyancsak a divatot követve, no meg az anyagi szorításnak engedve. Az országos pályázat kiírása előtt a kecskemétiiek körülnéztek az országban, s azt mondták, az épület ne csak funkcionálisan, de küllemével is feleljen meg annak az elképzelésnek, ami az emberekben él a könyvtárról. Ezért az ünnepélyesebb megjelenés, ezért a belső terek bőkezűbb kezelése, ezért a nemesebb anyagok. Az épület tömege egyébként szépen rárimel a szemben álló piarista gimnáziumra, s megformálásában igazodik Kecskemét gyönyörű, a magyar építészeti nagyjai által emelt középületeihez (Városháza, Cifra Palota stb.), de szándékosan elüt az utolsó évtizedekben készült épületek stílusától. Kinek kell szégyellnie magát: a könyvtárnak, hogy szebb, mint a mellette álló szakrendelő vagy egy sor más

középület, vagy a szakrendelőnek és másoknak, hogy oly csúfak?

Mert a könyvtár épülete szép. Kívül is, belül is. Hogy miért, azt természetesen nem tudom megmagyarázni. Csak. Hiszen érdek nélkül. Körbejárhatom, s minden homlokzata gyönyörűséges. Elöl is, hátul is, oldalt is.

De nemcsak szép. Szerintem praktikus, akárom mondani, funkcionális is. Jól használható. A végső szót ebben persze az olvasók és az ott dolgozó könyvtárosok mondják majd ki, de bízom pozitív ítéletükben. Sokan idegenkedtek a szerzeményezési-feldolgozó részleg egységes térben való elhelyezésétől; talán már nem húznának falakat az íróasztalok, pardon, munkállomások köré. A gazdag szabadpolcos állomány talán fedteteti egyelőre a hiányzó teletiftet. Ha az olvasók netán a térbe kivetettnek érzik magukat az olvasói terekben, elképzelhető más elrendezés is a későbbiekben. (Bár jól tudom, ettől nagyon idegenkedik Mátrai Péter és Batta Imre.) A gyerek-részleg otthonosan bujkálós, és még oszlopok sem zavarnak benne; a könyvtár talán legsikerültebben berendezett tere. Ki tudja, mi mindenre lesz még használható a kávéház, vagy a földszinten az információs piac felé vezető tér?

Minden elfogultságom ellenére néhány kifogást csak kell tennem, bár joggal kérhetik, miért nem a tervezés során? Az épület hőhártartását és hangszigetelését talán javítaná, ha az előcsarnoktól üveg választaná el az első és a második emelet tereit. Mintha fölösleges lenne a fal az információs piac és az előtte lévő tér között. A helyismereti gyűjteménynek szánt tér csak négyzetméterben felel meg, használhatóságban nem. Különböző méretű helyiségeket vehetnek igénybe a kisebb-nagyobb csoportok szerte a könyvtárban közös munkára, szórakozásra anélkül, hogy zavarnák az egyéni használatot, de a nagy előadóterem és a kávéház csak nehézkesen zsilipelhető el az olvasószolgálati terektől, mert nincs külön mosdójuk.

A számítógépesítés kihatása az épületre

Talán ez volt az első közművelődési könyvtárunk, amelynek tervezésekor a szakmai program, ha óvatosan is, de igyekezett számolni a

számítógépesítés, a lokális hálózat és a külső adatbázisok igénybevételének követelményeivel és következményeivel. Az építkezés során sikerült egy technikailag kielégítő hálózatot kiépíteni, s ami még nagyobb szó, bevezetni egy integrált könyvtári rendszert. Bizony, a könyvtár technológiai megújulása nélkül nehézkes lett volna az új épületben való működés. Gondoljunk csak az egyetlen hagyományos katalógus, vagy számtalan terminál szerte az épületben alternatívájára. (A biztonság kedvéért a tervezéskor még számolni kellett a katalógustérrel; végül, ez tartaléktérként működik: a cédulakatalógusok várhatóan mielőbbi felszámolása után új funkciót fogadhat be.) A kölcsönzési-ellenőrzési pont alapterülete sem lenne elegendő, ha még mindig elavult, manuális technológiát alkalmaznának.

Vélhetőleg az ezután készülő könyvtárépületek térrendszerére, technológiájára, üzemeltetésére még nagyobb hatással lesz a könyvtárak automatizációja, s még nagyobb a telekommunikációban és ennek nyomán a könyvtárközi kooperációban bekövetkező fejlődés. Újra kell számolnunk a helyben szükséges dokumentumok számát, újra át kell gondolnunk a szabadpolc és a zárt raktár viszonyát, elemeznünk kell a technikai berendezésekkel bőven ellátott használók viselkedését, könyvtárhasználati és információkeresési szokásait stb. A Katona József Könyvtár, hiszem, még csak az első lépés a „telematizált” könyvtár felé.

Mekkora legyen egy könyvtár?

A flexibilitás követelményét a funkciók gyors és előre nem látható változásától tartó könyvtáros hajlamos túlhangsúlyozni. Az épület bővíthetőségét pedig az, aki a múlt tapasztalatait a jövőbe vetíti. Hiszen melyik könyvtár nem bizonyult az idők során kicsinek? Tanultuk: a könyvtár növekvő szervezet. Ritka volt az a könyvtár is, amelynek a szakmai programjában megfogalmazott alapterületi igényéből le nem faragtak valamennyit. Így hát a könyvtáros mindig azt kérte az építészétől: úgy tervezzen egy befejezettnek látszó művet, hogy tovább lehessen folytatni. Mondanom sem kell, a tervező nem volt ettől a kéréstől elragadtatva.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete békéscsabai vándorgyűlésén, 1986-ban *Lipták Pál* szájából hangzott el először ellenvélemény a bővíthető könyvtárépülettel szemben. Ő – emlékeztem szerint – a vita hevében azt mondta, ha a békéscsabai Megyei Könyvtár olyannyira megteklik könyvvel és olvasóval, hogy kicsinek bizonyulna, akkor le kell bontani vagy el kell adni, és újat, nagyobbat kell építeni helyette. Ő a jó könyvtárépület szerves felépítése, funkcionális kapcsolatai, kellő arányai védelmében állította ezt a tételt, amin a hallgatóság kissé megrökönyödött. Lipták akkori megállapítását az azóta eltelt fejlemények új dimenzióba állították.

Ugyanis, ha tényleg az a fejlődés útja, hogy a könyvtárakban a dokumentumok birtoklása – tehát a saját állomány mértéktelen növelése – helyett a hozzáférésre esik a hangsúly – hiszen a dokumentumok hordozta információk távoli forrásokból is azonnal vagy 24 órán belül elérhetőek –, akkor valóban veszít a jelentőségéből – vagy elveszíti jelentőségét – a bővíthető könyvtár követelménye. A végtelenül táguló könyvtár eszméje virtuális és nem reális értelmezést nyerhet. Viszont megnő a könyvtáros felelőssége abban, mekkorára méretezi a könyvtárát, nagyobb súlyt kap az a régi, ritkán követett szabály: egy kifejlett közművelődési könyvtárba nagyjából annyi új dokumentum kerül be, mint amennyit kivonnak belőle. Úgy látszik, hogy a Katona József Könyvtár kellő alapterülettel rendelkezik ahhoz, hogy teljesen kifejlett könyvtárrá váljék – legalábbis nem csökkent, sőt a tetőtéri raktárral még nőtt is a szakmai programban előírt alapterülete. Mai, még inkább jövőbeli számítógépes és telekommunikációs kapacitása használóinak kellő hozzáférést kínál távoli információforrásokhoz, s remélhetőleg nem lesz szükség arra, hogy egy későbbi korban eladják vagy lebontsák. (Kár lenne érte.)

Még néhány tanulság

Minden új könyvtárépület jó alkalom arra, hogy eddigi felfogásunkkal, nézeteinkkel, bedegződéseinkkel szembesüljünk, a régi kérdéseikre új válaszokat keressünk, s általában átlépjünk

dogmákká kövesedett szakmai vélekedéseinken. Ragadjuk meg a Katona József Könyvtár által kínált lehetőséget! Számos olyan gondolat realizálódott itt, amelyet eddig csak kóstoltgattunk (a telematika átfogó alkalmazása, az információs piactér, a gyerekrészleg szerves illeszkedése a könyvtár egészéhez, a kávéház hangsúlyos megjelenése, az állomány tagolása és a térrendszer összefüggése stb.), most pedig a valóságban is tanulmányozhatunk.

Csak a rend kedvéért ismétlem meg: a jó épülethez elengedhetetlen az építésszek és a könyvtárosok harmonikus együttműködése. De el szoktunk feledkezni arról, hogy szükség van a teamben politikusokra is, és a demokratikus játékszabályok megerősödésével egyre inkább. Más szóval: társadalmi támogatottság nélkül nem megy, a társadalmi támogatottság pedig nolensvolens a politikusokon keresztül nyerhető el. Itt – a nehéz szülés ellenére – a három tényező végül is egy irányba hatott, pedig egy rendszerváltás is nehezítette a dolgot.

Ha könyvtárat akarsz építeni, az olyan, mint ha gesztenyefát, de legalábbis diófát ültetnél: az előbbit unokádnak, az utóbbit fiadnak szánod. Ne veszítsd el türelmed, mert ha igazán akarod, s tényleg szükség van a könyvtárra, kitartásod gyümölcsöt terem. Nem szabad azt hinned, hogy a gazdag külföldön gyorsabban megy a könyvtárépítés: az előkészületek ott is hosszú időt vesznek igénybe (ld. Hága, Chicago). Az más kérdés, hogy úgy jársz, mint Mózes, aki csak meglátta az ígéret földjét, de a népet már Áron vezette be oda. (Miskolc, Békéscsaba, Kecskemét, Veszprém, de sorolhatnám tovább.)

Végezetül: úgy látszik, a *Sallai István* által felvázolt, s többek között a jelen sorok írója által is továbbfejlesztett könyvtármodell, a „tojás” működőképes könyvtárakban képes megtestesülni. Ez annál nagyobb öröm számára, mert eddig mintha átok ült volna azokon a programokon, amelyekhez valami köze volt: tervek ugyan születtek, de épületek nem (pl. Nagykanizsa, Debrecen, Győr). Most itt ez a ház. S hamarosan kész Szolnok is, bár másképpen, de remélhetőleg nem rosszabbul, mint ahogyan azt annak idején a mőzesek elképzelték.